

ХАЙЫРААН
НОГААН
ШИВИЛЕРНИ

ТӨП АПТЕКА КАЖАН БОЛУРУЛ?

Ажыглалга кирер тудугларда

Удавас чаа, 1992 чыл кел-
тир. Шаг-шаанда бээр тур-
кустунган чачылдар бээрла-
лу огуленин байырлаа-
ылдыр демделген эртти-
ни келген болтай. Чи-
чаарга орус улустун ча-
кыканы-биле ону ылаан-
ногаан шивн наастап ба-
тургаш, эрттирени билер
бис. Тыва улус оларны өт-
түпү, чаа чыл шагаанын
база-ла шивн наастап ба-
гырлаар апарган. Ынча-
лаш огуленин бээрленин ам
удавас шивн негеттирер
апар.

Ылаш ажил-агыйлары
чылдыкка саатардык кел-
кишкни кылдышаан, ыла-
бүрү хемчээлдиг шивилерни
келди, чонга садып турар
болтай. Ынчалза-даа кижил-
лер боттары тургаш-биле
шивн кезер чоруктар ам-даа
үргүзүлүп турарын ажым.
биле чугаалаар керек. Ылаш
ажыл-агыйлары садыт чет-
килерин дамчыттыр бо чы-
лын шивн садырын таарым.
чалым-биле организм-таары-
чу-гула деп бодаар мен.
Ынчалза-даа чыл сагында
чонунга байлаа болур ногаан
ышты хойу-биле кезери
улус ажил-агыйына кара-
жаны чедирип турар болган.
да, кылдымал шивилерин
ажыглаары чугула бооп ту-
рар. Ынчагааш чаа чыл-ла
дээш кезери, ылагына ону
чешээрел чонка төтөг-
дээр чорукту чоруту сок-
садыр деп санадым мен.
Арга-ылш ажил-агыйлары-
нын ажилдакчыларынын
талазындан контроль-хы-
налданы күштелдирери чугу-
ла бооп турар.

Кызыл-оол КОМБУ.
Ак-Турт суур.

«Кызыл тудуг» аргелели
дээр республика найысы-
талында эң чоочун коллек-
тивтерин бирээни. Эргеле-
де мергендилгиспециалис-
тер болган дуржулгалыг
ажылчылар-даа хей быыкыг
коллектив кылдыр санатты-
нып турар. Оон мурунда
салдыган соругтар улут-
чурттага болган социал-
амыдырал-даа тудуглары
тудар. Оларын бирээни —
республиканын теп аптека-
зынын бажымы бооп турар.

Бир эвес план бугаар алыр
болза, бо чугула тудугну
ханазын эркен, 1990 чыл-
дын күзүндө-ле салын
дооскаш, шеверекчилерге
дужаар ужурул турган.
Баштайгы чылда тудуг
дыкка шуудал чоруп турган.
Ынчалза-даа соолзурдир
ажыл оожумнап, ара сок-
сааш турган. Оон кол-ла
чылдагыны — тудуг мате-
риалдары-биле хандырыл-
ганын үзүктелешини болур.
Тудуг боду бодуун эвес, тө-

левилели нарын, ылазы-бүрү
хевирлиг материалдар керек,
а олар беле кылдымал,
тыгылбас бооп турар. Чи-
жээ, бажынын даштыкы
ханазарына 30x30 болган
30x40 см, плиткалар шуут
кыскаш. Чүге дээр оон
кылып үндүрүп турган ко-
ператив дүшкөн деп чугаа
бар. Ол ышкан орозалдык
кырында шыгылар ай-айы-
биле келбей турганын ту-
дугжулар хомудал чугаалап
турарлар.

Бир эвес хүнүн туу-бу-
ну берип, бетон-экилдирин
үзүк чонка ап турган бол-
за, бо тудуг эркен чы-
лын-на ханазар салдыган
турар ужурул. Эртен ажил-
дап келгеш, олар материал-
ды манаар, азы дузаалаар
ажылдарын кылдыр апар.
Ол ышкан металл дузаа-
лаары база ооздалап турар.
Ындыг мергендилгиспеци-
алери чедирип турар. Ба-

жынын төлевилели нарын,
өрозолдери туснап кылдыр
тууртуп болганда, 60 см.
ини оорга шыгым керек.
Ынчаарга шыгыг материал
чок болганда, 59 см. оорга
шыгым салып, ажыгчаа
ужура таварып турарлар.
Ол-даа материалдар чонга
чаа эзелген. Ол ышкан
27 хемчээлдиг материалдар
ам-даа чок бооп турар.
Бир эвес бо тудугну чап-
кычтар дээр болза, ам-
даа тудугчуларны боже не-
мей чорудар ужурул. Чүге
дээр бо объектин кылып
турар «Кызыл тудуг» эрге-
ленин бригадасы найысы-
талдын Каа-Хем кудумчу-
нун бажында 123 квартира-
лыг чурттага бажынын ту-
дуп турар. Бригадир Ана-
толий Семис-оол аптека-
та дууче эвеш, алды-чеди-
ле шивилерин чорудар ужура
таварып турар. Чүге дээр
ге тудуг материалдары хо-

лар бээр турар ужурунда
хүн бүрү кылар ажыл
эвеш. Ынчалза-даа бо ту-
дуга кызыл-бүрү мерген-
дилгиспециалис ажилчи-
лери ажилчи-лери ту-
рар. Чижээ, эзелтен уду-
туучу Валерий Казараш-
чы, бетончу, харын-даа ду-
заалакчы беле болган ажил-
дап шыдаар кижил.
Тудугчулар мында эвеш
ажыл кылып турар болган-
да, оларнын акша-шалыны
база дыкка эвеш бооп ту-
рынга хомудал турарлар.
Чүге мында эвес, харын
база өске-даа тудуг объек-
тилерин кылып турар ажил-
чыларнын ажыл төлевирин.
ге сеткили ханмай турар.
Рынок үзүнде тудуг уду-
туучулары ылазы-бүрү мате-
риалдар-биле хандырып чер-
лер-биле ылак дугуржулганы
чедип албаан болганда,
ажыл хемчээли эвешеп ту-
рар. Оон-биле нады акша-
шанын, тариф хемчээли ам-

даа үенин негелдезинге
дүүштүр аде көрдүмэни—
деп, олар ажил-биле чугаа-
лап турарлар.
Бо болгаш өске-даа ай-
тырыгны тургузарга, тудуг
эргелели (начальник эш
П. Чербаков) анаа харынын
орта бербес, үстүкү орган-
нар-биле шиттиреленин ту-
рар.

дир чылдын күзүндө ду-
жаап шыдаарын бадыттал
турарлар.
Бир чугула айтырып — бе-
тон салыр пелент чогу бооп
турар. Моон мурунда са-
напал, шоодайлаан цемент-
ини ап турган. Моон сонгар
савалаан цементини экеп
төгөр деп турар. Объектиде
кылып каан цемент склад-
ава база таарышпас.

Топча МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: Төп ап-
тека тудугунун бир ажил-
чи хүнү.

О. ОХЕМЧИКТИН фото-
лары.

БОЛУУШКУННАР,
ФАКТЫЛАР,
МЕДЭЭЛЕР

ТАРААНЫ ООРЛАП КААПКАН

«Шынын» агроулетпур кылдындан: Автору
ат салбаан чагааларны «Шын» солун парлаастаан
болтай. Редакцияже бижээн чагааларына автор-
ларын аттарын салбаан баарынын чылдагалары
ылазы-бүрү. Чамдыктары удуруткучу даргаларын
талазындан кызыл-кыймылчыга таварышпас дээш
ат-сынын айтпаан баарлар. Автору адын салбаан
чагааларыны аразында ажил-ишке чедирерин шү-
гүмүчүлээн, чедирерин чайладыр дээш санааларын
кылып турар чагаалар база бар. Ындыг чагаалар-
нын чамдыктыг парлааган баар арга чок. Чүге
дээр ажил-ишкенисте, амдыралымыста чугула
айтырылгала олар хамгааргалыг. Бо чылда-
гаан-биле автору ат салбаан дараазында кыска
чагааны парладымсы. Оон-биле Тыванын Агроулет-
пур эвилеленин, Каа-Хем АУК-тин удуруткучу-
ларынын кичээнгейин ынаар угландырар сагыштыг
бис.

Силерке бо дүвүрээниг
чагааны бижип ор бис.
Каа-Хем районун «Кызыл-
тук» совхозтун Улуг-Ажык
деп черде ажил-херектер
дугайында. Ында бригада
төзүндө тааныл-лаа, бри-
гадир-лаа чок турда, хей
таарымы, бензин, маслону
улуус оорлап каапкан. Дыкка
хей гектар черде тараа кес-
тимей чылдып калган чу-
ведир. Ону кым харылаар
ири? Дузалар, хынал жоо-
рүнерин «Кызыл тукту»
ажылчылары дилеп олур
бис. Дыкка хей тараа, бен-
зин чок.

АЙТЫРЫГНЫН ҮЕЗИ КЕЛГЕН

Тыва дылды күрүнө дылы болдуруп, ону билди-
лиг бедик үнелеп, амдыралга ботландырып ки-
ришкенде, чонун чоон орууда бир моондак бол-
за, тыва-орус словарьлары бо хүнге чедир тургус-
паанымыс. 1968 чылда парламенттин кара чатыс
«Тыва-орус» нинти-билгис словарьны катал чазартып
парлар үези келген.

Мен бодап олурарымга,
орус-тыва словарьлар ту-
дурин элени чинч болдура-
лаа чангыс талаалар бер-
геннис ол ышкан. Оон
ылай хадун эрттир орусчаан
турган бис. Негеледе тодар-
гай: тус-туста эртемнирнин
аайы-биле, ажил-агыйга,
өөредилге-киикизилдиге г.е.г.
экономикага, кедээ ажил-
агыйга... черле ыгташ ам-
дыралга чугула херектиг
тыва-орус словарьларын
тургузар хүнү келген.

Мен бот-дугайты тыва-
орус словарьлар керек деп
чүвени 1987 чылда-ла бил-
геш. «Тувинская правда»
солунга географтыг аттарын
тываажылар айтырыгын не-
дүргеш, географтыг аттар-
нын тыва-орус словарьны
кылып үндүрүп деп санап
кирген мен. Ол чылдарда
чакыр-дужаар удуруткучу-
лар бугу-ле депшигелгил
санааларын бажып, чылча
сааар турда, мени чамдык
өштөр деткип, өскелери —
даргаларга сөгүрөөш, уду-
рун турганнар. Бо хүн-
дээр нинтидел-политингис
болушкуннар мээм сана-
дымнын шынынын бадыткан
турар.

Кудай-дээрден, Курбусту-
Халдан ачы-дуза манап
олурубаан мен. «Географтыг
терминнерин тыва-орус
словары» деп хол-биле би-
жээн (бижик нагар машина-
га парлаан, 3 кезектиг)
ажылды Тыванын дыл, ли-
тератураны, төөгүнүн эр-
тем-шинчилел институтунга
кадагалары-биле, ажилгала-
ры-биле кирген мен. Ди-
ректору Ю. Л. Арапчы,
оралакчысы М. Х. Манай-
оол соонуралдыг хүлээн
алганнар. Ам соруга болза,
«Географтыг терминнерин
тыва-орус словарьны» демги
ол терминология комиссия-
зынга бадыладыр, оон
улаштыр ном кылдыр үн-
дүрени болур. Деткирин
дилеп олур мен.

Оюн КОРОДА.
Башка.

АЧАЗЫН ДӨЗЭЭНИ ОЛ-ДУР

Ортурак дүрт-сыныг, өрес-шооа, күдер-шым-
рак эрге «Кызыл-Тайга» совхозка бо-ла ужуражы
берип болур.

Ол болза, Владимир Ту-
лун-тур. Бо амык кижил
кылган ажилымыга ээ-харын.

гаалаарга, ачазын дөзээни
ол-дур ийин. Оон ачазы
Сергей Соколовнич бо черге
баштай колхозка, оон соон-
да совхозка үр чылдарда
үр-түнедиг, өскелерге
үлөгөр-чикентиг ажилдап
келген. Ынчагааш оон ишчи
чоруу огулуга улут салдар
чедиргени болур. Владимир
Тулун күсүк дүжүт ажаал-
дазынын үзүнде комбайн
башкары кызымак ажил-
дааш, берги черге үнүп,
тиилеңч болган. Ынчан ол
ийи муң ашамын чеге-биле

БОТТАРЫВЫС БУДУРЭЭЛИ

1940 азы 1941 чылдарда-ла боор. Танды ко-
жуунуң Кара-Булуңга (орустарга Успенкага) ажи-
лыг чорааш, орус кижилер үнүш үзү кылып тур-
ганын юрген мен.
Тодаргайлаарга, үстү та-
рымал тооруктан кылып
турган. Оон Даржаппай деп
акымыс Межесинге чурттал
чорааш, орус танкыштарын
дан үс алган, далган
хаарыш чип олурар чүве.
Моон бижип олурарымнын
чылдагалымы болза — Тывага
тарымал тоорук эки үнер,
оон үстү бугуруп ап болу-
рунга бугурур мен.

Тарымал тооруктун үс
бээр сорттарын Тывага та-
рааш, тоорук үзү сакыыр-
лудур берге бугурулгелени-
ни чоокку үеде ажилдар
болза, чонга ачы-дузалыг
болур. Оон чылдар му-
рунда орус колхозтарга тоор-
ук үзү бугуруп турганда,
амгы совхозтарга чүге шы-

ОРНУ АРТКЫЛААН

Бистин «Муриакчи» совхоз 1960-1970 чылдарда
(ылчан колхоз турган) бай-шынар-даа турду.
Ынчан колхоз даргазы Ч. Ч. Кудуркулай (ол ам
бистин арависта чок) турган. Колхоз республика-
га диякирер, алдаржылаа турган чүве.

Хону тургаанга тараа
кургалыр чер, хлеб бажы
рар пекарня турган. 1970
чылдар үзүнде колхоз тө-
вүнү арыг кылдынга тараа
дээрбелээр дээрбелгил, оон
чоонуга хлеб пекарнялыг,
даргаанаар чер база турду.
Ынчан черден тараа дүжү-
дүг улаунамсы кылдыр ап
турган. Ол дээрбелгил да-
нын дээрбелгил, чангына
хлеб бажылар пекарняга
хлебти бажылар, колхоз де-
вискэринде бүтү чон, шкө-
лачлар оон амданыг
хлебти чип, хандырыптып
турганын чон билер. Оон
өртээ-даа чиник. Оон соонда
чоорту бүтү чүве сыр делер
апарган.

Бүтү-ле чүвени күрүнден
сөөртүп экиээр, кара хлеб
керек чок. Дээш сортуга
далганы херек дээш пекар-
няны, тараа кургалыр, дар-
гаанаар черлерин шүтүзүн
буза соккаш, чок кылып
узуткан алган. Ол хайыраан
эрттеринин ам чүге орну
арткылап калган.

Ол үеде дээрбелден үген
далган шүтүлгенин-биле
колхоз 400 хире даганы,
200 хире хананын азырап
өстүрер тускай фермалар
турду.

Ам сөөлүгү деде бүтү-ле
чүве рынок экономикажыче
шылчип кээрге, ыгташ
дээрбелгил, пекарняны ам кып
чоптап, халаттап турарлар-
даа бар. Ол ажыгыг өт-лө-

база бир серге-биле шап-
наткан. Ол болза хевис
садып адырмын чеге.
Амгы үеде «МТЗ-30»
маркалыг тракторну башка-
рып, ырак-узак Устүү-Иш-
кинин кыштагаларыне си-
ген болгаш өске-даа чүм-
терни чедирип турар. Ол
— кедээ Совет депутат.
Бодуун кызымак ажилы-
биле ол чангыс чер-чурт-
туларыннын хүндүкелени
чаалап ап чорур.
Сандю ТУЛУШ.
Сүт-Хөл район.

Виктор Хомушкуневич,
ам садып олур мен. Бо
чылдын эгезинде хоорай Со-
везиниң бир сессиязынга ба-
жы-балгат рыногунун дуга-
йында чугаа чоруп турда,
депутаттар бажы-балгат
хуужудулазы болган оон
рыног деп ийи билишкени.
ин ылап шыдааган турар
чоран. Ол чаа чүтү болган-
да, мындыг болуру чеп. Бо
таалазы-биле тайылбырдап
барып көрүрөм.

Приватизация болгаш
рынок дээр өйи агыс би-
лишкени-дир. Бажы-балгат-
ты кижилер боттарынын
хуу өнүгү кылдыр садып
алырын хуужудулаа дээр.
Чурттаар оран-саваны хуу-
жудулан соонда, ам бажы-
балгат рыног эгелээр. Өс-
кээр чугаалаарга, хуу ба-
жыны садып-саарарын, бе-
ленке бээрин, азы уруг-ла-
рынга арттырып бээрин
бажы ээлери боттары би-
лир апар. Ол дээрге ба-
жы-балгат рыног-дур. Хуу
бажыны кижилер кайы хире-
да айна-тогерикке садырын
боду билер. Хергелел кайы
хире болур, өртөө-күе бажы
ол хире болур.

Владимир-дир. Ын-
чаарга чурттагычаа эң
кол соонуралдыг айткым —
бажы-балгаттын өртөө Олу
кайы хире болуру? Ону
санаашкылар кырынга кир-
гүзери оралдыкы кара-
нере. Виктор Хомушкуневич.
— Баштай-ла халас алыр
чурттага шөлүгү дугайын
да чугаалайың. Ол бир ки-
жиге оонаштыр 13 дээр-
чин метр, а оон кырында
бир өгүлөгү—9 дөрбөчтин
метрин немээр. Чижээ, 4

Рынок болгаш амыдырал

БАЖЫНЫН САДЫП АЛЫР СЕН БЕ?

Бистин номчукчуларымыс бажы-балгат хуужу-
дугазынын дугайында соонурал, ол талазы-биле
солунга тайылбырлаа материал үндүрерин дилээн.
Моон сонгар чурттаар оран-саваны хоорай, суур
бүрүлүгө хуужулар апар. Ол талазы-биле тускай
Хоойду база бар. Хуужудула (приватизация) бис-
тин амыдыралымыста чаа чүтү болганда, билин-
мес айттырлар чайгаар-ла төртүндөр. Кызыл
хоорайга хуужудула бир дугаарында эгелээр бол-
ганда, хоорай Совезиниң күсүкени комитетинин
даргазы В. Х. КАРА-ООЛ-биле ужурашкан бис.

Бистин номчукчуларымыс бажы-балгат хуужу-
дугазынын дугайында соонурал, ол талазы-биле
солунга тайылбырлаа материал үндүрерин дилээн.
Моон сонгар чурттаар оран-саваны хоорай, суур
бүрүлүгө хуужулар апар. Ол талазы-биле тускай
Хоойду база бар. Хуужудула (приватизация) бис-
тин амыдыралымыста чаа чүтү болганда, билин-
мес айттырлар чайгаар-ла төртүндөр. Кызыл
хоорайга хуужудула бир дугаарында эгелээр бол-
ганда, хоорай Совезиниң күсүкени комитетинин
даргазы В. Х. КАРА-ООЛ-биле ужурашкан бис.

Виктор Хомушкуневич,
ам садып олур мен. Бо
чылдын эгезинде хоорай Со-
везиниң бир сессиязынга ба-
жы-балгат рыногунун дуга-
йында чугаа чоруп турда,
депутаттар бажы-балгат
хуужудулазы болган оон
рыног деп ийи билишкени.
ин ылап шыдааган турар
чоран. Ол чаа чүтү болган-
да, мындыг болуру чеп. Бо
таалазы-биле тайылбырдап
барып көрүрөм.

Приватизация болгаш
рынок дээр өйи агыс би-
лишкени-дир. Бажы-балгат-
ты кижилер боттарынын
хуу өнүгү кылдыр садып
алырын хуужудулаа дээр.
Чурттаар оран-саваны хуу-
жудулан соонда, ам бажы-
балгат рыног эгелээр. Өс-
кээр чугаалаарга, хуу ба-
жыны садып-саарарын, бе-
ленке бээрин, азы уруг-ла-
рынга арттырып бээрин
бажы ээлери боттары би-
лир апар. Ол дээрге ба-
жы-балгат рыног-дур. Хуу
бажыны кижилер кайы хире-
да айна-тогерикке садырын
боду билер. Хергелел кайы
хире болур, өртөө-күе бажы
ол хире болур.

Владимир-дир. Ын-
чаарга чурттагычаа эң
кол соонуралдыг айткым —
бажы-балгаттын өртөө Олу
кайы хире болуру? Ону
санаашкылар кырынга кир-
гүзери оралдыкы кара-
нере. Виктор Хомушкуневич.
— Баштай-ла халас алыр
чурттага шөлүгү дугайын
да чугаалайың. Ол бир ки-
жиге оонаштыр 13 дээр-
чин метр, а оон кырында
бир өгүлөгү—9 дөрбөчтин
метрин немээр. Чижээ, 4

Виктор Хомушкуневич,
ам садып олур мен. Бо
чылдын эгезинде хоорай Со-
везиниң бир сессиязынга ба-
жы-балгат рыногунун дуга-
йында чугаа чоруп турда,
депутаттар бажы-балгат
хуужудулазы болган оон
рыног деп ийи билишкени.
ин ылап шыдааган турар
чоран. Ол чаа чүтү болган-
да, мындыг болуру чеп. Бо
таалазы-биле тайылбырдап
барып көрүрөм.

Приватизация болгаш
рынок дээр өйи агыс би-
лишкени-дир. Бажы-балгат-
ты кижилер боттарынын
хуу өнүгү кылдыр садып
алырын хуужудулаа дээр.
Чурттаар оран-саваны хуу-
жудулан соонда, ам бажы-
балгат рыног эгелээр. Өс-
кээр чугаалаарга, хуу ба-
жыны садып-саарарын, бе-
ленке бээрин, азы уруг-ла-
рынга арттырып бээрин
бажы ээлери боттары би-
лир апар. Ол дээрге ба-
жы-балгат рыног-дур. Хуу
бажыны кижилер кайы хире-
да айна-тогерикке садырын
боду билер. Хергелел кайы
хире болур, өртөө-күе бажы
ол хире болур.

Владимир-дир. Ын-
чаарга чурттагычаа эң
кол соонуралдыг айткым —
бажы-балгаттын өртөө Олу
кайы хире болуру? Ону
санаашкылар кырынга кир-
гүзери оралдыкы кара-
нере. Виктор Хомушкуневич.
— Баштай-ла халас алыр
чурттага шөлүгү дугайын
да чугаалайың. Ол бир ки-
жиге оонаштыр 13 дээр-
чин метр, а оон кырында
бир өгүлөгү—9 дөрбөчтин
метрин немээр. Чижээ, 4

Виктор Хомушкуневич,
ам садып олур мен. Бо
чылдын эгезинде хоорай Со-
везиниң бир сессиязынга ба-
жы-балгат рыногунун дуга-
йында чугаа чоруп турда,
депутаттар бажы-балгат
хуужудулазы болган оон
рыног деп ийи билишкени.
ин ылап шыдааган турар
чоран. Ол чаа чүтү болган-
да, мындыг болуру чеп. Бо
таалазы-биле тайылбырдап
барып көрүрөм.

Приватизация болгаш
рынок дээр өйи агыс би-
лишкени-дир. Бажы-балгат-
ты кижилер боттарынын
хуу өнүгү кылдыр садып
алырын хуужудулаа дээр.
Чурттаар оран-саваны хуу-
жудулан соонда, ам бажы-
балгат рыног эгелээр. Өс-
кээр чугаалаарга, хуу ба-
жыны садып-саарарын, бе-
ленке бээрин, азы уруг-ла-
рынга арттырып бээрин
бажы ээлери боттары би-
лир апар. Ол дээрге ба-
жы-балгат рыног-дур. Хуу
бажыны кижилер кайы хире-
да айна-тогерикке садырын
боду билер. Хергелел кайы
хире болур, өртөө-күе бажы
ол хире болур.

Владимир-дир. Ын-
чаарга чурттагычаа эң
кол соонуралдыг айткым —
бажы-балгаттын өртөө Олу
кайы хире болуру? Ону
санаашкылар кырынга кир-
гүзери оралдыкы кара-
нере. Виктор Хомушкуневич.
— Баштай-ла халас алыр
чурттага шөлүгү дугайын
да чугаалайың. Ол бир ки-
жиге оонаштыр 13 дээр-
чин метр, а оон кырында
бир өгүлөгү—9 дөрбөчтин
метрин немээр. Чижээ, 4

Виктор Хомушкуневич,
ам садып олур мен. Бо
чылдын эгезинде хоорай Со-
везиниң бир сессиязынга ба-
жы-балгат рыногунун дуга-
йында чугаа чоруп турда,
депутаттар бажы-балгат
хуужудулазы болган оон
рыног деп ийи билишкени.
ин ылап шыдааган турар
чоран. Ол чаа чүтү болган-
да, мындыг болуру чеп. Бо
таалазы-биле тайылбырдап
барып көрүрөм.

Приватизация болгаш
рынок дээр өйи агыс би-
лишкени-дир. Бажы-балгат-
ты кижилер боттарынын
хуу өнүгү кылдыр садып
алырын хуужудулаа дээр.
Чурттаар оран-саваны хуу-
жудулан соонда, ам бажы-
балгат рыног эгелээр. Өс-
кээр чугаалаарга, хуу ба-
жыны садып-саарарын, бе-
ленке бээрин, азы уруг-ла-
рынга арттырып бээрин
бажы ээлери боттары би-
лир апар. Ол дээрге ба-
жы-балгат рыног-дур. Хуу
бажыны кижилер кайы хире-
да айна-тогерикке садырын
боду билер. Хергелел кайы
хире болур, өртөө-күе бажы
ол хире болур.

Владимир-дир. Ын-
чаарга чурттагычаа эң
кол соонуралдыг айткым —
бажы-балгаттын өртөө Олу
кайы хире болуру? Ону
санаашкылар кырынга кир-
гүзери оралдыкы кара-
нере. Виктор Хомушкуневич.
— Баштай-ла халас алыр
чурттага шөлүгү дугайын
да чугаалайың. Ол бир ки-
жиге оонаштыр 13 дээр-
чин метр, а оон кырында
бир өгүлөгү—9 дөрбөчтин
метрин немээр. Чижээ, 4

Журналист Чооду КАРА-КУСКЕ «Библия дая деген» деп Ыдыктыг Ному тыа дымче очууду- рарына киришкен. Ол ному Германияга парлаар. Ону компьютерге шилчедери-биле ол чоокта чаа Украина чедия, христиан шажынын бистия чур- тувуста «Свет Евангелия» нинителдигин төвүгө чораан. Ооң чамдык бодадарын силерге бараал- гаттымыс, эргин номчуку.

Мен, шынап-ла, кандыг чүдүлгелиг кижин мен? Чү- дүлгем чүл? Чүдүлгелиг мен дээр эш-өөрүмден-даа, кыр- ганмардан-даа айтырарымга, кымга база чүү чүгеге чү- дүрүмүн айтып бээр кижин чок, оларын тайыдырыш- даа чүдү-даа билеп ал шы- даадым. Ном-дептер база чок, кыдыг ном тыа дыл кырынга казан-даа турбаан. Ындыр болганда тыааларда шажыга хамааржыр чүү- даа чок ышкыжыл.

Сарыг шажыл. Ол биске моолдардан келген. Бистия шажынылыс диктирибис (аас кырында) ол шажыны- ның Судуру — оон Ыдыктыг дептери. Өөредин болгаш Угаадын база тыа дылда чок. А сөзү билдинмес ал- гар-йорыл, чалбарыш, дил- лег, сургаал, каргыш, килең болгаш еске-даа чүдүлгелер мен канчап билеп алыр мен? Ону билбес кижин кан- чап чүдүлгелер мен дээр мен? Чүвөниг шынын чу- гаалаас болузмаа, Бурган мени өршөөсө болгай.

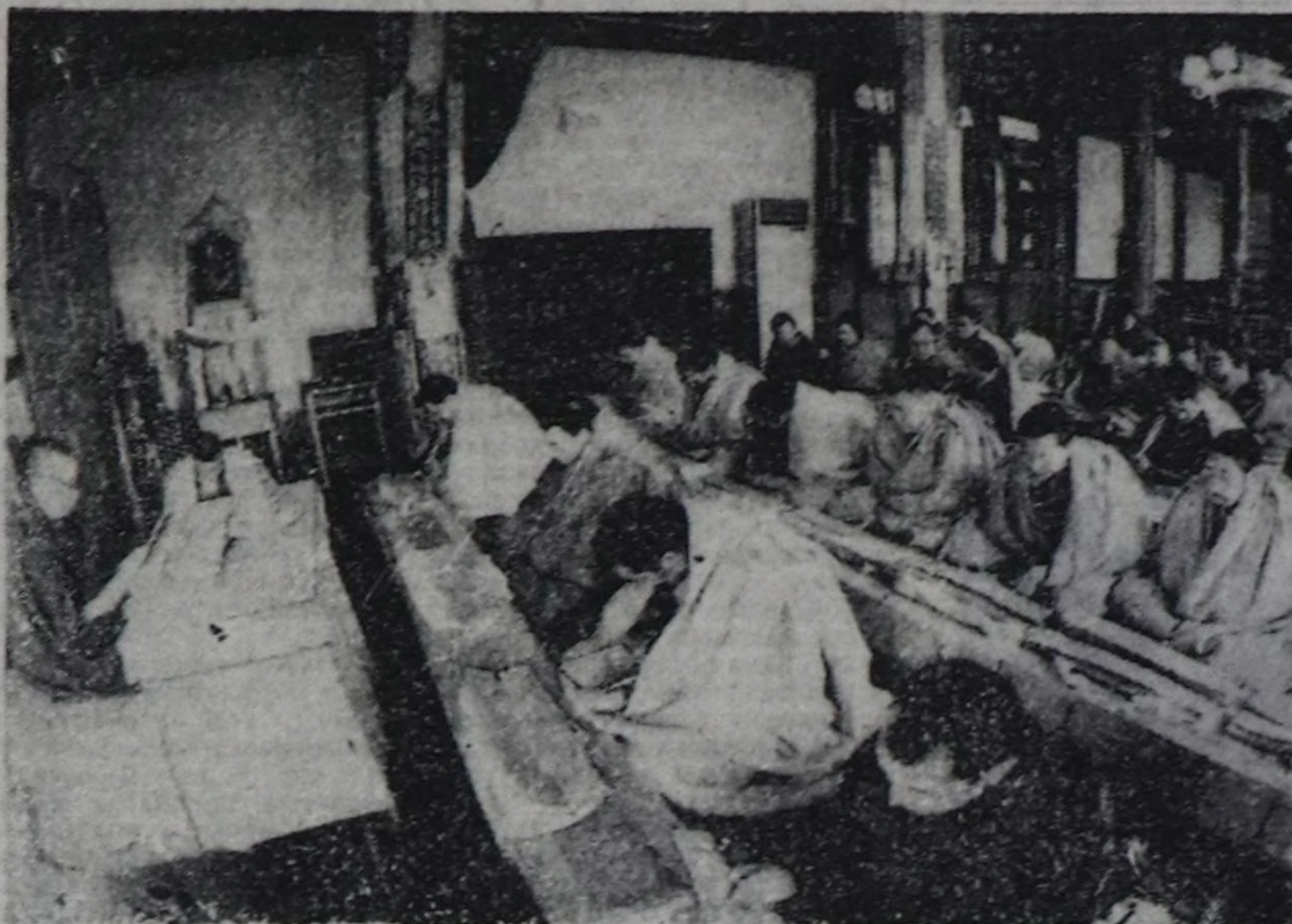
Бистия тыааларыстын иштинде чүдүлгелер улустун агарыдап, хүрээ-хит болгаш шажын нинителели тургузу- дуган туруп турарынга өөрүп тур мен. Чамдыкта алаарганчыг-даа-дыр. Бир шажда оларынч бирозон бо- лур аас-кекич база келер дээринге идегелин шыны- дыбас. Ынаа-даа чү- дүлгелер мен дээр кижин- дерин чонга сургаал кыл-

байн турарын кайгаар-дыр мен. Алдан-Маадыр аттыг музейде Нурсат Мерген- оолдан еске боду чүдүлгелер сургаалчы көрбөз мен. А кандыг-даа шажыга хама- рышпас, боду чүдүлгелер сургаалчы кандыг сургаалчы дээр мен? Та найм Бурган- ның төлөзүн чүе? Бир ша- жынның кижини еске ша- жынны тайыдырлай бээр болза, диган кижин келген, каям, диктин туруп берейн дээни-биле дөмөй эвеспе?

Шажын дугайында лек- ция бисте кончуг ховар. Ындыг лекциялар болура- даа, билдингир, чүгө ша- жыга удур сургаал-дыр ол. Арта-ла, шажын бургузун санап турган, улусту кор- гудар. Ынчанган лекторлар бөлүгүнө чүгө чүдүлгелер кижини турары албан, ол чүдүлгелер кижин чүгө бо- дуна шажын чүгө-лаары чүгүлү. Ынчан бис Тыа- нын Сарыг шажын нинител- динин, тургузуну чалап турган-ла, чүе ийн чарлы берүүнүн. Кызылда дугай турууну чүе жоюлду, ха- мык ламаларын чүе тарай берүүнүн чылааганан ылап билеп алыр бис: Бур- ганнын айтышкыны ыдыг болган бе, бузуттуг бот- тарыстын бургузус болган бе? Чамгыс Бурганнын ая- балылары чангыс аай бо- лур эвес чүе чө?

Нурсат Мерген-ол — ха- жыну болгаш композитор кижин, бодуун эртеми, мер- гежили болгаш салым-даа

ЧҮДҮЛГЕМ ЧҮЛ?

Сарыг шажынын улуг өөредилге чери Кыдыгы Пекин хоорайда турар. Ын- да студенттерини сапы хөй эвес, бежене кижин. Өөре- никээр кижилер хөй-даа болза, ынаар кпир шылгалданып бергендиген

болгаш өөредилгенин нары- ныдан оон хөй хуурактар өөредир болуунмайн турар. Кыдыгы бо Фейюан хү- рөзиде Тибет чүртүгү улус өөрини турар. Төгү, дыл, философия, чараш бишир болгаш еске-даа эртемигир

дөрт чыл шынтоокен соонда, оларын бөмбүрөктүн сарыг шажын хүрээлеринче чө- рү- дүп турар.

ЧУРУКТА: хуурактар ки- чөл үезинде. СЭТА-нын фото-чуруу.

«ЭКИ ЧОРДУВУС»

Чоокта чаа Кызылда рес- публиканын эң шилдиге ме- гелеринч аразынга Моол Арат Республиканын сурга- лыг мөгени Хорлолгын Ба- лымунхтыг шамалы дөш Улангом хоорайга хүрежир тыа мөгелерин шилдиг, то- дардыр талазы-биле мар- гылдаа эркенни номчуку. лар билш. Моол черге эр- тен ол хүрештин кирижки- лери тыа мөгелер оон чал чедип келген. Спортчу дее- гилдиги удуручугу, проф- зилдеринин эки тура спорт нинителдигин даргазы Тыа Республиканын улус депутаты Владимир Сума- кинович Биче-оолга бистин корреспонденттигке ужураш- каны, аяа элээн каш айты- рылары салган.

— Владимир Сумаки- ович, силер боттарынар хү- рештин национал хевирле- рини дегелер чегелгилт ас- социациянын ораалыг пре- зидентизм болгай силер. Уб- са-Нур аймактыг Улангомга эртен ол улуг хүреш мар-

гылдаазынын кол сорулгазы чүд дээрин тайылбырлап көрүрөм.

— Маргылдаанын органи- зациянын кол сорулгазы — МАР биле Тыа Респуб- ликанын аразынга спорт бол- гаш культура харылаалары уенин негелдеси-биле чаа, чүдүлгелерде кө- рүрө болгаш ийн респуб- ликанын спортчуларынын профессионал мергендигин дегелдеси белиндир, нашо- нал хүрешти сайырадыр деп болзар мен.

— Моолга хүрежир-биле кымнар чоранын номчуку- ларга база катан ташты- рып, оларын хүрешкени- нын дугайында Силерни хууда бодалары кандыгы?

— Тыа мөгелерден Крас- ноярскин агроуниверсите- тинин студентин, республи- канын каш дактыр чемпиону Маадыр Монгуш, «Шамба- лыг» союзотун малчыны, национал хевирлерге спорт мастери Владимир Монгуш болган Чааана хоорайда кооператив аякыдакчызы Алдын-оол Куулар олар бис-

тин республиканын адым камгалап чордулар.

Улангом хоорайга эртен хүреш үш хүн үргүлүлөөн. Аяа Моолдун агы-агы аймактарындан болгаш хоо- райлардан шунту оон дөрт командадан 34 мөгө кириш- кен. Бистия мөгелеринден Маадыр Монгуш 22 мөгени онтаан. Ол адыгы черин элээл. Бо дөргө эки түн- пел. Чүе дие ол маргыл- даага киришкен мөгелер дөргө Моолдун эи тергип дээн намынары-дыр. Олар- нын аразында чаан мөгелер куйлар хөй. Аяа Алдын-оол Куулар база эки хүрешкени дегелдээр болаан мен. Чүе дие бо спортчу мындыг маргылдаага бир дугай кирип турар-даа болза, кө- рүкчүлөр, моол чон оон хү- режирин дына сонугураан. Ылаалга ол эртен чылын Моолга шүлгөн күчүнө на- чыны Сумула мөгө-биле ды- ка эки хүрешкени, аяа улуг үнелелди алган кижин. Ийн- ги хүнде ол холуучу сала- зын бертин алган, оон ылай хүрежир арга чок болду.

амчилер чөпшээрэвэр. А Владимир Монгуш он тос мөгени оқташ, тоску черин элээди.

— Ол маргылдааларын Хорлолгын Балымунхтыг шамалы дөш эртинген болгай, ол мөгенин дугайында бистин номчукула- рымыс сонугурап турар бол- гай...

Балымунх дөргө чүгө Моолга белин ол удаа шүл- гөн, хостуг хүрешке болгаш самбога дегелер немпиону. Ол даштын спортчуларын аразындан хүрештин нашо- нал хевирлеринге СССР-ни алдардыг спорт мастери аты чаалап алган чангыс мөгө-дир. Амгы үеде Улан-Баторда «Шонхор» спорт клу- буун директору. Мурунку чылдарда ол муш-культура институтунун хүреш наара- рын эргелекчил турган.

Ам болза национал хүреш институтун Моолга аяклар деп турар. Бо уаадаа Бали- мух маргылдаага көз шы- даван, чүе дие ол Убса- Нур аймактын хүреш депта- ды кирип болгай. Улан- Баторда эртин турар МАР- нын Биче хураалында (се- сияда) кирип турар.

— Маргылдаанын түнө- ан кандыг болганын, Влади-

мир Сумакинович?

— Маала Улан-Баторнун «Шонхор» клубунун кези- гүнү, «Азия төвү» шаптал дөш биске эртен маргыл- даанын база бир чемпиону (190 кг) 23 хардыг мөгө Бумбар шунтул каан. Алаа ашты, сүй белекти болгаш медальды тыышкан. Кызыл- та ол ес мөгенин аразынг кириш, аяа жүкүрөшкен моол мөгө-онташкан кижин. Моолдун күрүенин чаан мөгени Өздөй Тулгаа ийгин черин элээл, база аш-биле шапталды. Тулгаанын дун- мазы Сумула үшкү черин элээл, ирт-биле шапталган. Еске эедир хүрешкен мөгелерин ашпа-биле шапнаар чорду.

— Ук маргылдаанын эр- тенни чөдө нити сагыш- бо- далары кандыгы, Влади- мир Сумакинович?

— Бир эвес бистин мөгө- леринске хамаарыштыр чү- гаалаар болза, боттөлүлөс багай чүе-дир. Сөөлү үеде моол мөгө-тө бистин оолда- рыстын сеетир аларган деп аякым-биле чүгө-лаа болур мен. Хүреш үезинде Моол- ду алдардыг, хоочун мөгө- лери бенин бистин оолдарга маанал кээп, арга-сүмезин

берип турду. Тыа мөгелер- ин кожа черинч чоуну дыка деткир чорду.

Бистер бо чылын ол мар- гылдаага чүгө үш мөгени кириштирдик. А келер чылын аяа 8-10 хире шы- ыра мөгелеринки кирип- тирер бис. Ол та- лазы-биле Моолдун Убса- Нур аймактын хүреш феде- рациянын даргазы Унгер биске алаан. Маргылдаа ол аймактын мөгелери дыка шынар болеткедиг болза, нын айтыр алар. Чүе дие национал хүреш талазы-биле ол аймак Бүгү-Моолда эи шынар спортчулардыр, чер- дир. Унгер дарга аяа эр- тен «Найрал» кезээинге хүрештин сайырадыгы талазы-биле дынадыг кыл- ган. Мен база Тыа Рес- публикада хүреш федера- циянын аякынын талазы- биле тускай дынадыгы спортчуларга кылдым. Моол мөгелерге Деге-Баарынн чүрүш, «Азия-төвү» сүй белектин бердиш. Ы Келп чылын шата байралды «Сагаи сар» Улан-Батор хоорайга эртер. Аяа тыа мөгелерин хүрежир-биле чалады.

Оон ынай ийн республи- нын аразында бараан сол- чуп садыгларынын база са- налдаан улус. Аяа содак шудакты-даа, тыа тоина- ны-даа орналып, садыг- лап болур хире.

Черле ынгаш бистер Моолче удаа-даара кирип болузувуса, бистин спортчу- ларыстын мергенли улам көр дээринге бузурар мен. Болап-даа, көрүшөр даан, чү- ге бо чылын бенин моол мөгелер биске ол катал кел- ген болгай. А бистер чүе ынаар аалап шыдыас деп бис. Дархан хоорайнын хү- реш федерациянын дарга- зы Жаламба база бисти ча- лап турду.

«Найрал кезээинге» Ал- дын-оолдун ылаар, сыгы- тырын чөл чалаа сонугу- гады. Аяа билонга инги- даш-биле мытал каан хөй ээлин база чоогалдыс. Тергип-не чорду. Черле ынгаш эки чордувус.

— Четтирдиге, Влади- мир Сумакинович, спортчу- ларымыс улам чедипкиниг болуун?

— «Шынын» коллекти- вине өөрүп четтирбилаан, инги байлар.

Виктор КАРА-САЛ бесе- далашкан.

мунарнын, ПТУ-ларын, ОПТУ-ларын доокуту класстарын Сибирини техниктиг болгаш техно- логту өөредилге черлерин- ге кирер күзөлдиг өөреник- чилеринге болгаш сургуул- дарынга шугу база бот- өөредилгелер хүлөп алыш- кыны чарлап тур.

Директорун адынга бил- диринишкенин дараазыда адресче чорудар: Кызыл хоорай, Рабочая кудумчу- зы, бажын № 4. КРПИ-нин Кызылда филиалы, белет- не салбыры, «Абитуриент- 92».

Конкурстуг шилдигини хуусаазынын кыскады- биле холбаштыр билдинишкен

ЭРТЕМ. БУДУРУЛГЕ ФИРМАЗЫ

Чүртүк биржаларында яны-бүр чүдүлгелерин хүн бүрүдө эскерил болгу дег өртктерин союзотарын, будурулгелерин, организацияларын, кооперативтерин удуртчуларынга тайылбырлап үк өртктерини хем- чөзлүн айтыр талазы-биле ажылды эртем-будурулге фирманын организацияп турар.

Дараазында чүдүлгелерин кылырынга ажылгаар дериг-хевекселдерин садып алыр талазы-биле фир- ма дузалап болур:

ногаа болгаш кат-чиме аймаан болбаазырадыр техника, ээ аймаан болбаазырадыр кылдыр, оон иштинде хаан эди ыштаар, мал болгаш күш со- гар деинг-хевекселдер, соодуучулар хевекселдер, хлөб, булочка, бижынар, таруу кургадыр дериг, хевекселдер, таруу даг-нын кылды хевекселдер, нинтин чөмөнгө будурулгелеринге ажылгаар хевекселдер аймаа, быштак кылды болгаш тууру будурур хевекселдер.

Хостуг саарлыр валюта акша азы рубль-биле садып алыр.

Фирманын адреси: Кызыл хоорай, Московская кудум- чун, бажын № 2, оон 3-кү каадында, телефоннары 3.00.76, 2.23.75, 3.63.33.

киририн дүргөдирин сү- меделис. Конкурстуг шилдигини 1991 чылдын ноябрь 1-ден 9-ка чедир филиалга ма- тематикага болгаш физика- га тестилерин база оонал- галарын үндөининге эр- тирер.

Өөредилгени математика, физика, химия, орус болгаш даштык дилдарын өөрет- пишан, шугу өөредилге-би- ле-даа, чорудуп берип ту- рар программалар болгаш ооналгалар-биле бот-өөр- дилге база кышкы, чакы- лышташталар үезинде че- лип көргө болгаш чыын киририни ээменеринин мурунда шугу өөредир арга-лар-биле чорудар.

«КАА-ХЕМ»: «Леди я разбойник» 12.40, 16.20, «Сбрось маму с поезда» 13.40, 18.10 шактарда.

«ПОНЕРА»: «Кашей бес- смертной» 9.00, 12.00, «У заставы» «Красные камни» 10.30, 13.30, «Убить Шока- ла» 16.50, 18.30, 20.10, «Манкурт» 15.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Леди я разбойник» 12.40, 16.20, «Сбрось маму с поезда» 13.40, 18.10 шактарда.

Кызыл хоорайнын нинти- ни чөмөнгө трезини коллективин. Бажын тудар комбинаттын администра- циязында ажылчын сто- ловалыг улуг повары

Көк Орус-ооловна СААНЫН

ур арааш мөтөзлүн дын- даттышан, оон төрөдери- ге болгаш чоок кишилеринге ханы кайжыдалды илерей- деп тур.

Фирманын адреси: Кызыл хоорай, Московская кудум- чун, бажын № 2, оон 3-кү каадында, телефоннары 3.00.76, 2.23.75, 3.63.33.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОВАБРЬ 26

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

6.30 «Эртен», 9.05 «Фан- томас». Уран-чечен фильм. 2-ги сериялы, 10.40 Урут- ларга дамчыдыла (немец дыл кичээли), 11.40 Бу- ругу Элладанын самнары, 12.00 ТМА. Афанасий Феттин салым-хуузу бол- гаш амыдыралы, 13.20 Ка- мерин музыкалык концер- тин, 13.50 «Телемист», 14.35 Экономика агентте- ди, 15.05 «Н. Озеровтун аалчылары», 15.35 «Ермо- на шитке», Уран-чечен телефильм, 1-ги сериялы, 18.40 Г. Гегелер, Конче- то-гроссо, Лл мажор, 16.55 «Уругларын музыка илу- ву», 17.40 Чемпионар- биле кады, 17.55 Музы- ка, фильм, 18.15 Соуугрантар- га, 18.30 ТМА, 18.45 «Уе- чалар», 19.25 «Афанасий Феттин салым-хуузу», 3-кү сериялы, 21.00 Ин- формастыг программа, 21.35 «Чуртап өрткөн», 3-кү, 4-кү фильмдер 22.05 Телестанжыла, 23.15 ИКС программалы, 00.15 — 00.35 ТМА.

НИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 Эртенги гимнастика, 8.15 Француз дыл 1-ги чылы, 8.45 Француз дыл 2-ги чылы, 9.15 Музы- ка, фильм, 9.30 «Инженер мер- гежил дугайында», 10.00 Телешин, 1-ги кээз, 11.00 «Маргылдыг чугаа», 12.45 Программага Мариэтта Чу- дакова кирип, 13.00 Ритм, инги гимнастика, 13.30 — 14.10 Күүселдеде нийти- ыр.

КЫЗЫЛДАН

17.15 Уругларга фильм, 17.55 Айтырлар болгаш харылар, 18.15 «Хөвү, Аксы-91», 19.15 «Эки, Венер», 19.45 Медээлер, 19.55 Чарлаалар.

МОСКВАДАН

20.00 Медээлер, 20.20 «Тамчыктыг удуура, чаш- тар», 20.35 Барымдаалыг фильм, 21.35 Длаз-тайм, Кисарылга, 22.35 «Ажыл, ишчи Россия», 22.55 Рек- лама, 23.00 Медээлер, 23.20 Дарга агаар байдалы, 23.25 — 23.55 «Хөтүг оюннар», 1-ги кээз.

УШКУ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

17.15 «Ан-чорукчулар клубу», 18.15 Теледопу- лад, 19.00 Сес дил тур- мен, 19.10 «Осетияны аныяг чурукчулары», 19.25 Кызыл болгаш ак өнөр, 19.55 — 20.00 Реклама.

КИНО

НОВАБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Выхо- дит» 9.00, 11.20, 13.40, 16.00, 18.20 шактарда. ВИДЕОЗАЛ: «Поселен- ный» 10.30, 12.30, 14.30, 16.30 шактарда.

«ПОНЕРА»: «Кашей бес- смертной» 9.00, 12.00, «У заставы» «Красные камни» 10.30, 13.30, «Убить Шока- ла» 16.50, 18.30, 20.10, «Манкурт» 15.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Леди я разбойник» 12.40, 16.20, «Сбрось маму с поезда» 13.40, 18.10 шактарда.

Кызыл хоорайнын нинти- ни чөмөнгө трезини коллективин. Бажын тудар комбинаттын администра- циязында ажылчын сто- ловалыг улуг повары

Көк Орус-ооловна СААНЫН

ур арааш мөтөзлүн дын- даттышан, оон төрөдери- ге болгаш чоок кишилеринге ханы кайжыдалды илерей- деп тур.

Фирманын адреси: Кызыл хоорай, Московская кудум- чун, бажын № 2, оон 3-кү каадында, телефоннары 3.00.76, 2.23.75, 3.63.33.

Чаа ном

БАРЫМДААЛЫГ ТООЖУ

Хоочун чогаалчы А. Ф. Емельянов мораль-этиктиг темаларга солун публици- стиг, барымдаалыг номнары мергендигил бижилгелер ав- тор дээрин номчуучулар билш. Оон «Кижин болуру», «Амыдыралдан чалавас...» болган оон-даа еске чогаал- дары анык-ескенге ханы кыжылдыгылыг.

Тыянын ном үндүрер че- ри дүрүлгалдыг авторуна чаа барымдаалыг тоожуун «Староверлер» деп ат-биле чырыкче үндүргөн, оон ты- ран—ады муу кезек бол- ган.

Чечен публицист солун номжун хол утказы — ки- жин чаржы сагыш-сеткини- ниң угаан-сарылынын чаагайында, салым-чанынга ба беринериле, биче сет- килдиге, ала-өгбелерин чаагай чачылдарын сагып, эдеринде дээрин ылазы- даан. Ол ышкын улуг и- жилер, ылагыны ада-иелер ажы-талуу бичизинден ак сеткилдиг, төлөтпиг, ажыл- гыр хамаатылар кылдыр кижизилдеринге үлөсөр болу- ру угааткан.

Чаа тоожу «Кичээлдер», «Чөр иштинин байлалары» болган «Думбейден азы чы- рынтан» деп улуг эгелерден тургустуган. Ону чүрүчү Т. Р. Спрыгин чүрүчүгү таабыштыр аян-көпшүгү кылдыр чүрүп каастаан макталдыг.

Сакдан САНДЮ.

Чарлалдар Бюрозу

ТЫВАННЫГ КҮРҮНЕНИН В. КӨК-ООЛ АТТЫГ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

1991 чылдын ноябрь 29, 30 хүннерин- де

Е. ТАНОВА

«ТУТТУРБАЙН ЧОРЗА-ЧОРЗА...»

Амгы аныктарже угландырган маа- дырлыг трагедия.

Баштайгы көргүзүү.

Эгелээри 17 шакта.

Кызылдын № 1 профтехучилищениге доктамаал акылдары-биле өөредилге аял-агынын ижеерин албан-хүлээлге көдө аял-агыныг механизациялыг ижеер-механиг, өөредилге аял-агыныг будурулге өөредилгенин мастерлеринге акылдар көдө аял- агыныг механизациянын техник-механиктери азы бирги класстын дүрүлгалдыг механизаторлары, УАЗ-452 ав- томобильге чолаачы хевелеттинин турар. Шалыны ду- гутушканын сүзгүр.

Каа адреси: Кызыл хоорай Садчак Тока кудумчузу, 14. Телефоннамы 3.06.55 3.00.57.

Декабрь 4-5-те Политиктиг чымылышкын бажымынга, Барри Алибасовтун киригилгези-биле «На-на» бөлүктү шоу-концерти болур. Эгелээри 17.00, 19.00 шактарда. Каа-а ында акылдан турар. Коллективтиг чагыларын 2.47-49 телефон биле хүлөп алыр.

Тыва Республиканын Юстиция министрствозу респуб- ликка дегелдеринде акылдан турар хөй-нини организа- цияларга дынадыр болза

Тыва Республиканын дегелдеринге акылдаттылап кустуг «Хөй нияти катты-мышкынарынын дугайында» СССР Хөйүгүзүн күштүг болуу-да дугайында» СССР- нин Дээди Советинин доктаалыга түшүтүр боттарынын

ууставтарын (дүрүмнени) Тыва Республиканын Юстиция министрствозунга доктааткан чүрүм сүзгүр бүртүктү- пээн хөй-нини каттыжышкынары 1992 чылдын ян- варь 1-ден юридиктиг албан чер болур эргезин чидирер.

Бо чүрүм оон мурунда Тыва Республиканын Ми- нистрлер Чавуелдинге болгаш күүскени комитеттерге бүртүктөк хөй-нини каттыжышкынарынга база хамааржыр.

Юридиктиг албан чери болур эргезин чидир